

Rowerowa Chętnia

w kolarskiej koszulce

tras
rowerowych
+ 1 GRATIS

Piotr Birecki i Marcin Seroczyński

Rowerowa Chętnia

w kolarskiej koszulce

Chętnia 2023

tras
rowerowych
+ 1 GRATIS

Koncepcja i teksty: Piotr Birecki

Zdjęcia: Marcin Seroczyński

Fotografie z drona: Łukasz Borkowski i Marcin Sieracki

Dofinansowanie:

Urząd Miasta Chełmży, Powiat Toruński,

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Urząd Marszałkowski
Województwa
Kujawsko-Pomorskiego
w Toruniu

Powiat
Toruński

Miasto
Chełmża

Copyright by © Piotr Birecki i Marcin Seroczyński

MD-
machinadruku

ISBN 978-83-66209-85-5

Korekta: Joanna Kotowicz

Opracowanie graficzne i skład: Beata Króliczak-Zajko

Druk:

Machina Druku

www.machinadruku.pl

Wydawca:

Machina Druku Sp. z o.o.

ul. Kociewska 26f

87-100 Toruń

Chełmża 2023

Na zlecenie:

Towarzystwa Przyjaciół Chełmży

W Chełmży mieszka wielu zapalonych rowerzystów, którzy w sezonie pokonują rowerami setki, a nawet tysiące kilometrów eksplorując jej bliższe i dalsze okolice. Miłośnicy czterech kółek biorą udział w czerwcowym otwarciu sezonu turystycznego, w tzw. krytycznej masie rowerowej, chętnie pokazują się na wydarzeniach sportowych i rekreacyjnych organizowanych w Chełmży czy w nieodległym Zalesiu. Jeżdżenie rowerem jest także manifestacją nowego, przyjaźniejszego naturze i modnego stylu życia. Wprawdzie aut nie da się jak na razie wyeliminować z użycia, ale można ograniczyć ich wykorzystywanie w mieście. Rower jest ekologiczny, „bezemisyjny”, wyposażony w koszyk i odpowiednie zabezpieczenia pozwala wygodnie zrobić zakupy, dotrzeć szybko w każde miejsce w Chełmży. Nasze miasto może być małym Amsterdamem, Kopenhagą czy Wiedniem, wystarczy, że będziemy się jak najczęściej przesiadać na rower i z uśmiechem poruszać się po naszych ulicach. Czy możemy wyobrazić sobie miasto cichsze i ze zdrowszym powietrzem? Z mieszkańcami, którzy wybierają częściej rower niż auto, którzy jeżdżą często tylko kilkadziesiąt metrów do sklepu lub z dziećmi do szkoły? Oczywiście samochód to wygoda, marka to prestiż, którego tak wielu potrzebuje, a rower to...?

W niniejszym przewodniku położymy nacisk na zdrowie, naturę i poznanie „na dwóch kółkach” bliższej i dalszej okolicy Chełmży. Trasy zaproponował zagorzały chełmżyński rowerzysta Franciszek Kuczka, który na swoim liczniku ma już pokonane tysiące kilometrów na rowerze turystycznym. Przejeżdżając kolejne kilometry „przewodnikowych tras”, spotkamy ciekawe zabytki, piękne widoki, rzadkie rośliny i ptaki. Na te trasy zapraszamy turystów. Zapraszamy również do Chełmży, która może być wygodną bazą noclegową, pozwalającą ruszać na wyznaczone szlaki. Część z nich, jak ten wokół Jeziora Chełmżyńskiego da wiele frajdy także najmniejszym rowerzystom, gdyż po drodze zaproszą nas kąpieliska, place zabaw i miejsca, gdzie kupimy jedzenie, obowiązkowe lody i picie. Warto wziąć ze sobą lornetkę i aparat fotograficzny, by utrwalić piękno lokalnej przyrody, ciekawe zabytki lub miejsca, które zwróciły naszą szczególną uwagę. Twórzmy własne rowerowe historie!

Piotr Birecki i Marcin Seroczyński

Kilka wskazówek przed ruszeniem w drogę

Rower to stosunkowo proste urządzenie. Może być z przerzutkami lub bez, damski i męski, elektryczny, górski, trekkingowy, szosowy, gravel lub bmx. Każdy z nich może zostać wykorzystany do jazdy po zaproponowanych przez nas trasach. Oczywiście najwygodniej będzie się po nich poruszać rowerem turystycznym lub modnym teraz gravelem, gdyż korzystać się będzie w większości z wygodnych ścieżek rowerowych i dróg asfaltowych, niewymagających ani specjalnych opon, ani układu przetożeń. Warto zabrać na wycieczkę jedzenie oraz picie, choć w trakcie pokonywania każdej z tras, o ile nie będzie to niedziela, będzie istniała możliwość zakupu bananów, batonów czy wody mineralnej uzupełniających naszą energię do pokonywania kolejnych kilometrów. Ważne jest też nasze bezpieczeństwo, więc powinno się zadbać o odpowiednie odbłaski umieszczone na codziennej odzieży, kamizelkę odblaskową lub o odzież rowerową, która posiada najczęściej elementy zwiększające naszą widoczność na drodze.

Rekomendujemy też używanie oświetlenia ledowego podczas przemierzania dróg publicznych, gdyż widoczne z daleka światło znacznie poprawia naszą widoczność i zwiększa bezpieczeństwo. Przed nami ponad 400 kilometrów do pokonania, więc warto mieć przy sobie także narzędzia i materiały do naprawy roweru, gdyby np. trzeba byłoby dokonać regulacji roweru lub załatać przedziurawioną dętkę. Wprawdzie zdarza się to rzadko, ponieważ na drogach i na ścieżkach jest czysto, ale przykra niespodzianka zawsze się może zdarzyć. Rower można też naprawić w Chełmży lub w jej okolicy, wystarczy poszukać w Internecie stosowne warsztaty. Internet też będzie źródłem wiedzy o mijanych zabytkach.

Ponieważ geograficznie Chełmża i proponowane trasy nie leżą w górach, nie musimy się martwić dłuższymi podjazdami, będzie raczej płasko a przewyższenia, jeśli się zdarzą, to nie będą zbyt uciążliwe. My cieszyć się będziemy zazwyczaj widokiem pól, drzew i niewielkich wzniesień. Przewodnik uzupełnią nam aplikacje rowerowe, takie jak Strava, Komoot czy mapy.cz. Do pobrania na nasze smartfony przygotowaliśmy mapę z początku XX wieku. Możemy ją wykorzystać. Naszym punktem startowym będzie Tumska Przystań, miejsce leżące przy chełmżyńskiej katedrze. Pobieramy wspomnianą mapę z początku XX wieku (to ta mapa jest dla Was gratis) ze wszystkimi proponowanymi trasami przy pomocy kodu QR ze strony **www.tpch.pl**. Ruszamy!

TRASA 1

Nowa Chełmża

Pluskowęsy

Pluskowęsy

Obręb

Plaża
Zalesie

Zalesie

Mirakowo

Chełmża
przystanek Tumska

Mała
Grzywna

Trasa nr 1

Długość trasy: ok. 18 km

Czas przejazdu: od 2 do 2,5 godzin

(przy prędkości 10-15 km/h)

To trasa stosunkowo prosta, biegnąca około 60% ścieżkami rowerowymi i do pokonania przez najmłodszych rowerzystów, ze względu na których trzeba się będzie zatrzymać na jednej z mijających plaż w ośrodku „Grot” w Mirakowie lub przy plaży w Zalesiu. Będzie można też coś przekąsić, ponieważ w każdym z tych miejsc sprzedaje się wszystko to, co przywróci nam energię do jazdy. Przed nami niecałe 20 km do pokonania maksymalnie w ciągu 1,5 godziny spokojnym tempem do 15 km/h. Trasa ta dobrze znana jest wielu mieszkańcom Chełmży, zachęcamy gości do jej pokonania.

► **Chełmża Przystań Tumska** – początek wyprawy. Ruszamy wzdłuż muru przy katedrze, potem brukiem ul. Chełmińskiej i skręcamy w prawo, w stronę Wąbrzeźna. Tu zaczyna się ścieżka rowerowa, która najpierw chodnikiem, a potem asfaltem poprowadzi nas w stronę Nowej Chełmży.

► **Nowa Chełmża** – 2,4 km trasy. Mijamy pomnik Powstańców Chełmżyńskich przy wylocie ul. Szczypiorskiego.

► **Pluskowęsy** – 3,4 km trasy. Docieramy do skrzyżowania Wąbrzeźno/Kowalewo Pomorskie. Podążamy ścieżką rowerową w prawo, w kierunku Kowalewo Pomorskie.

► **Pluskowęsy wieś** – 6,7 km trasy. Ścieżka mija leżące po prawej jeziora i ukryty w parku pałac

► **Obrąb** – 7,7 km trasy. Mijamy po lewej zespół szkół. Skręcamy w prawo (na wysokości boiska), w drogę asfaltową i ścieżką przyrodniczą, mostkami, wzdłuż brzegu jeziora dojeżdżamy do ośrodka wypoczynkowego.

► **Zalesie Ośrodek** – 11,3 km trasy. Miejsce relaksu, kąpieli i posiłku. Z ośrodka wyjeżdżamy brukowaną drogą, a następnie kierujemy się w prawo, tocząc się po ścieżce rowerowej w dalszą drogę.

► **Mirakowo** – 12,7 km trasy. Ścieżka kończy się na rozstaju dróg. Mijamy po lewej kapliczkę, nie skręcamy w ścieżkę znajdującą się po lewej, tylko ruszamy zwykłym asfaltem prosto, mając brzegi jeziora po prawej stronie.

► **Mała Grzywna** – 17,5 km trasy. Po przejechaniu nieczynnych (Chełmża-Brodnica) i czynnych torów kolejowych (Chełmża-Toruń) ostrożnie przecinamy dość ruchliwą szosę i znowu wjeżdżamy na ścieżkę rowerową, kierując się w prawo, docieramy do Chełmży. Ścieżka rowerowa, przy zadrzewionym skwerku, po skręceniu w prawo, doprowadzi nas leżącą promenadą do Przystani Tumskiej. Osiągnęliśmy pierwsze 20 km naszej wycieczki.

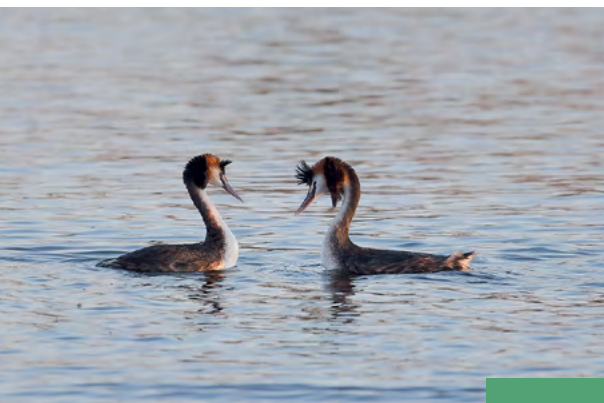

Najciekawsze miejsca wyprawy

Pomnik poświęcony Janowi Szczypiorskiemu

Pomnik stojący przy ul. Szczypiorskiego to pamiątka śmiertelnych starć z niemieckim Grenztzschutzem, który mimo ustaleń Traktatu wersalskiego za wszelką cenę hamował włączenie Pomorza do II Rzeczypospolitej. Wiele Chełmżan oddało życie za wolność.

Perkozy w tańcu na jeziornych wodach

Kapliczka w Mirakowie to jedna z kapliczek na terenie gminy Chełmża. Każda ma swoją historię. Część z nich musiała być odbudowana po zniszczeniu przez nazistów w czasie wojny.

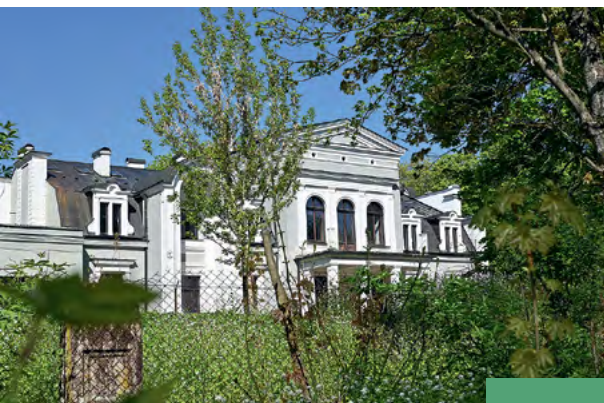
Mirakowska kapliczka

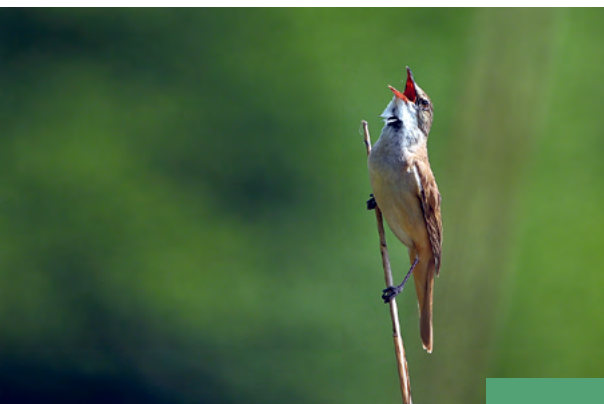
Rowerowa Chełmża w kolarskiej koszulce

Potrzos koncertujący w przypałacowym parku

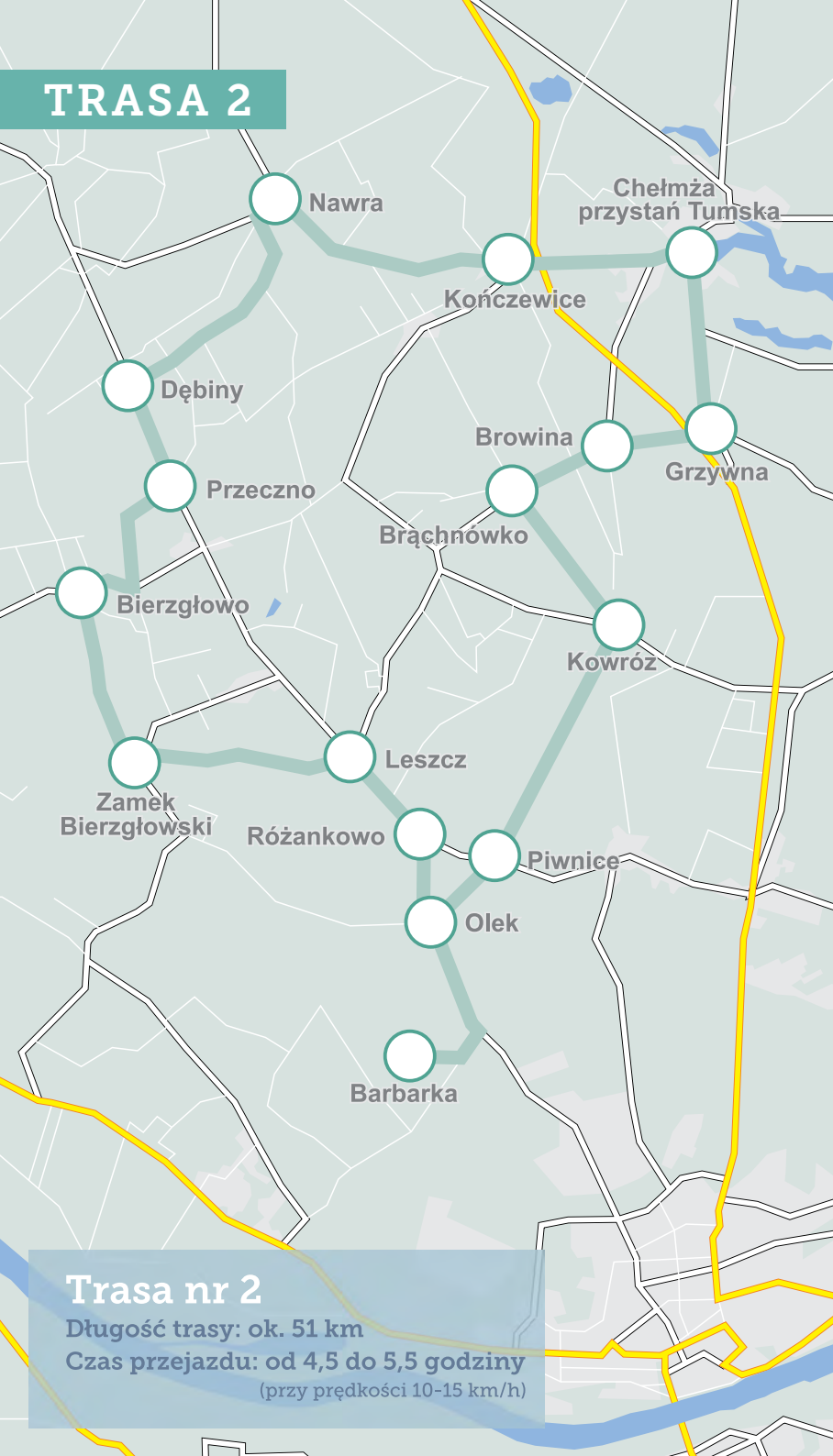
Pałac w Pluskowężach

Trzciniały wabiący turystów?

Skąpany w zieleni pałac w Pluskowężach to dzieło w stylu neorenesansu francuskiego. Na przełomie XIX i XX wieku dzięki rodzinie Kalksteinów był centrum polskiego życia kulturalnego i politycznego.

TRASA 2

Trasa nr 2

Długość trasy: ok. 51 km

Czas przejazdu: od 4,5 do 5,5 godziny

(przy prędkości 10-15 km/h)

Druga trasa jest już bardziej wymagająca. Liczy około 50 km i jej pokonanie spokojnym tempem między 10 a 15 km/h zabierze rowerzystom około 5 godzin. Ze zwiedzaniem i odpoczynkami, oczywiście nieco więcej. I to zwiedzanie rekomendujemy, bo nie sposób obojętnie minąć krzyżacką warownię w Zamku Bierzgowskim czy leżące na szlaku pałace.

► **Chełmża Przystań Tumska** – początek wyprawy. Ruszamy ulicą Bydgoską w stronę Bydgoszczy.

► **Kończewice** – 3,7 km trasy. Chwila wypoczynku przy kopcu Ziemia Polaków. Ostrożnie przekraczamy szosę nr 91. Przed nami Kończewice wieś (4,7 km wyprawy).

► **Nawra** – 8,8 km trasy. Zatrzymujemy się przy kościele św. Katarzyny. Możemy zwiedzić też pałac i jego parkowe otoczenie. Po chwili drogą 551 ruszamy w stronę Bydgoszczy, by zaraz za Nawrą skręcić w lewo. Ulicą Pałacową docieramy do Dębin, potem szosą i ścieżką rowerową osiągamy Łubiankę, wcześniej mijając kościół w Przecznie. Na pierwszym rondzie w Łubiance skręcamy w prawo. Jedziemy znowu ścieżką rowerową i docieramy do Bierzgotowa.

► **Bierzgotowo** – 17,5 km wyprawy. Tu czeka na nas jeden z najstarszych kościołów gotyckich regionu oraz drewniany, pieczołowicie odrestaurowany wiatrak. Po ich obejrzeniu ruszamy dalej.

► **Zamek Bierzgowski** – 20,3 km trasy. Czas na zwiedzanie. Potem szukamy ul. Piastowskiej i nią docieramy do malowniczego wąwozu w Leszczu.

► **Leszcz** – 24,3 km drogi. Przed nami trasa 553 z Torunia do Unisławia. Docierając do Świerczyn i Świerczynek poszukajmy po drodze bunkrów zw. tobrukami.

► **Świerczynki** – 25,3 km trasy. Pedalujemy dalej na Olek (28,2 km trasy), miejsce pamięci narodowej ale też i pięknego zielonego lasu. Przed nami Barbara (30,8 km drogi) miejsce pamięci narodowej i kaźni wielu mieszkańców naszego powiatu.

► **Piwnice** – z widokiem na radioteleskop Uniwersytetu Mikołaja Kopernika to już 36,3 km wyprawy.

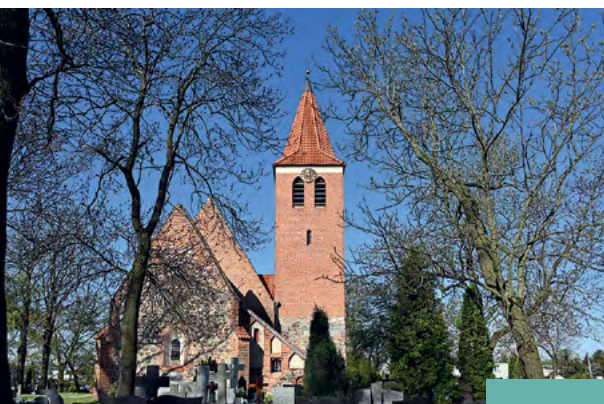
► **Lulkowo** z ciekawym pałacem i kaplicą (38,6 km trasy) prowadzi nas do Kowroza, przez Juliankę. Za nami 42,7 km trasy. Teraz ul. Św. Floriana kierujemy się w stronę **Browiny** (45,8 km trasy) przez **Brachnowo**, a następnie przez **Grzywnę** (48,1 km wyprawy, tu przekraczamy ruchliwą drogę nr 91) osiągamy **Przystań Tumską** w **Chełmży** (50,5 km trasy).

Najciekawsze miejsca wyprawy

Kościół w Bierzgotowie

Kościół w Bierzgotowie, wybudowany zapewne II połowie XIII wieku to jedna z najstarszych świątyń diecezji chełmińskiej. Wnętrze kryje bogate wyposażenie m.in. z okresu baroku.

Świątynia w Grzywnie

Świątynia w Grzywnie to budowla średniowieczna z wieżą wzniesioną na początku XX wieku. We wnętrzu znajduje się m.in. ciekawa gotycka rzeźba Matki Bożej, renesansowe epitafum Achacego Konopackiego i barokowe ołtarze. Zrekonstruowano polichromie prezbiterium.

Kościół w Nawrze

Kościół w Nawrze to perła gotyku i baroku. Ołtarz główny zdobi obraz Matki Bożej uważany za cudowny. Wyposażenie pochodzi głównie z epoki baroku, ale warto zwrócić uwagę na polichromię w nawie. Kościołem opiekowali się jego kolarzy: Kruszyńscy i Szanięccy.

Tobruk w Świerczynkach

Na trasie ze Świerczynek do Różankowa można odnaleźć tzw. tobruki, czyli elementy niemieckiej obrony z czasu II wojny światowej.

Zamek Bierzgłowski

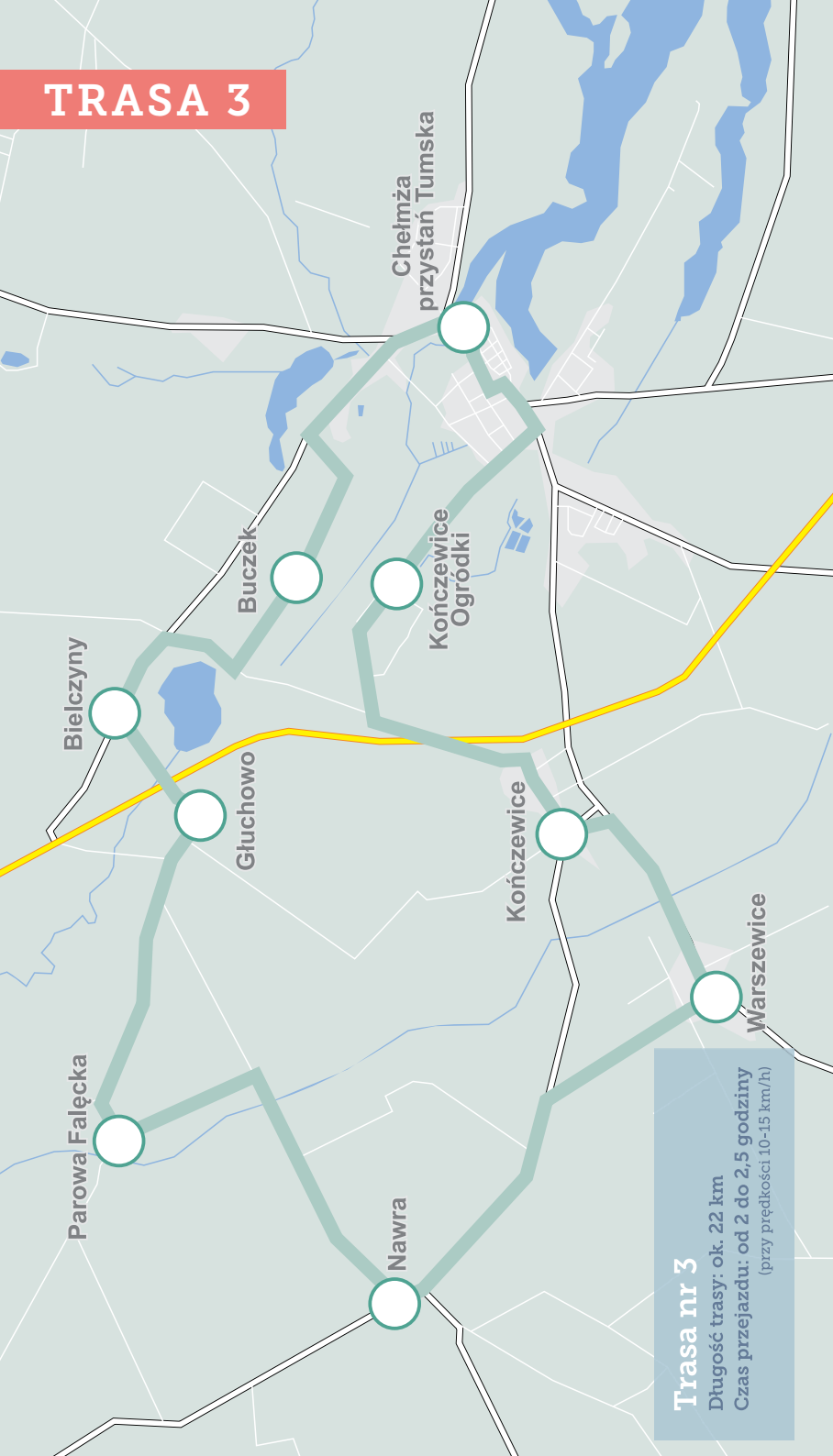
Zamek bierzgłowski to jedna z najstarszych krzyżackich warowni. Choć dziś znacznie zmieniona zaprasza do zwiedzenia średnio-wiecznych murów i podziwiania zabytkowego portalu z wizerunkiem rycerza na koniu i z tajemniczym napisem.

Zamek Bierzgłowski

TRASA 3

Trasa nr 3

Długość trasy: ok. 22 km

Czas przejazdu: od 2 do 2,5 godziny
(przy prędkości 10-15 km/h)

Drugi raz zawitamy na terenie gminy Chełmża. Przed nami trasa licząca około 22 km, do przejechania w 1,5–2,5 godziny jazdy razem z przystankami. Przed nami szlaki prowadzące do pałaców należących niegdyś do właścicieli okolicznych majątków.

- ▶ **Chełmża Przystań Tumska** – tradycyjny początek trasy
- ▶ **Buczek** – 3 km trasy. W drodze do Bielczyn, jadąc wygodną ścieżką rowerową, która zaczyna się na granicy miasta po lewej stronie, mijamy rozrzucone zabudowania na pagórkowatym terenie. Kiedyś u ich stóp znajdowały się jeziora zwane Tobotkami. Docieramy do Bielczyn.
- ▶ **Bielczyny** – 4,8 km trasy. Przy metaloplastycznej postaci bł. Juty wiedzie ścieżka wprost do kaplicy Błogostawionej. Do odpoczynku zaprasza tutejsze jezioro Głuchowskie.
- ▶ **Windak** – 6,3 km trasy. Nasyceni słońcem i wiatrem ruszamy w stronę ruchliwej drogi 91, ostrożnie ją przekraczając na skrzyżowaniu zwanym Windakiem. Kierując się na wprost, docieramy do Głuchowa (7,3 km trasy). Tutaj warto zwrócić uwagę na majątek i pałac rodziny von Alvensleben. Ruszamy w stronę Parowy Fałęckiej, kierując się prosto szosą, przy której leżą budynki szkolne.
- ▶ **Parowa Falencka** – 9,3 km trasy. Wśród pól, w cieniu przydrożnych drzew docieramy do Parowy Fałęckiej, gdzie znajduje się gospodarstwo edukacyjne Babaluda, a następnie, klucząc śródpolnymi drogami, wjeżdżamy do **Nawry** (13,4 km trasy), w której napotykamy na znane nam już zabytki: XVIII-wieczny pałac i karczmę oraz gotycki kościół. Po chwili odpoczynku ruszamy w stronę **Bogusławek**, mając już na liczniku 14,7 km trasy. To majątek wywodzący swą nazwę od Bogusławy Kruszyńskiej, córki dawnych właścicieli majątku w Nawrze. Szukamy polnej ulicy zw. Jeżynową i dojeżdżamy nią do **Warszewic** (16,8 km trasy), wsi rycerzy Warszów i Zawiszy Czarnego. Zaczyna się droga powrotna do Chełmży. Osiągamy **Kończewice** po pokonaniu 19,4 km trasy, a następnie docieramy do Chełmży. Jeśli chcemy, zatrzymujemy się na **Przystani Tumskiej**, wtedy na liczniku powinniśmy zobaczyć łącznie około 25 km przejechanej trasy.

Najciekawsze miejsca wyprawy

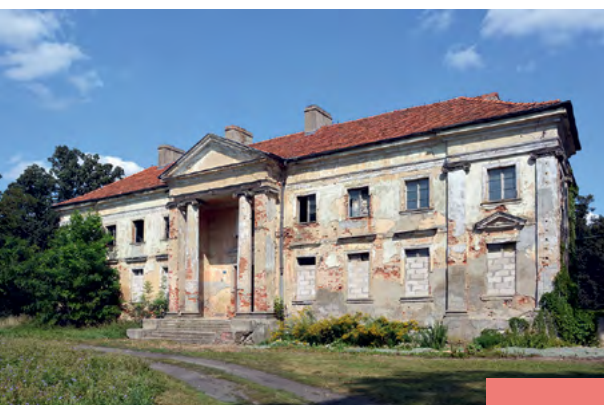
Pałac w Głuchowie

Neoklasycyzy pałac w Głuchowie, będący niegdyś w posiadaniu rodziny von Alvensleben odzyskuje swój blask. To jedna z siedzib miejscowego ziemiaństwa powstała w II połowie XIX wieku. Rodzina właścicieli ma ciemne i jasne strony w swej przeszłości.

Pałac w Kończewicach

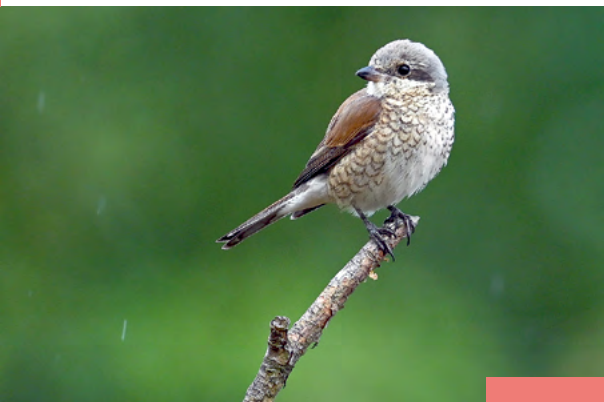
Pałac w Kończewicach to perełka neogotyku. Przyciąga czerwienią cegły i bogatą historią pałacu, majątku i całej wsi.

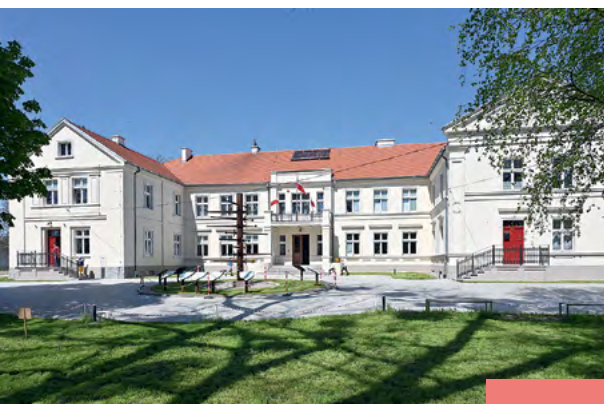
Pałac w Nawrze

Pałac w Nawrze na zdjęciu, które niedługo stanie się archiwalne. Siedziba Kruszyńskich i Szczanieckich wypełniona niegdyś wspaniałymi meblami i kryjąca bogatą bibliotekę była ostoją polskości i dobrego ducha gospodarzy. Powstanie tu Muzeum Ziemiaństwa i Wsi.

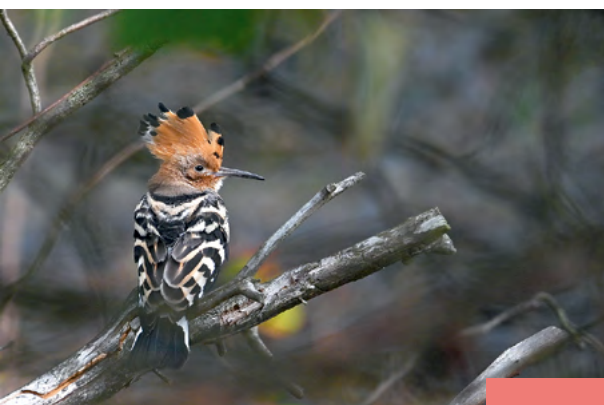

Gąsiorek dostrzeżony na jednym z drzew

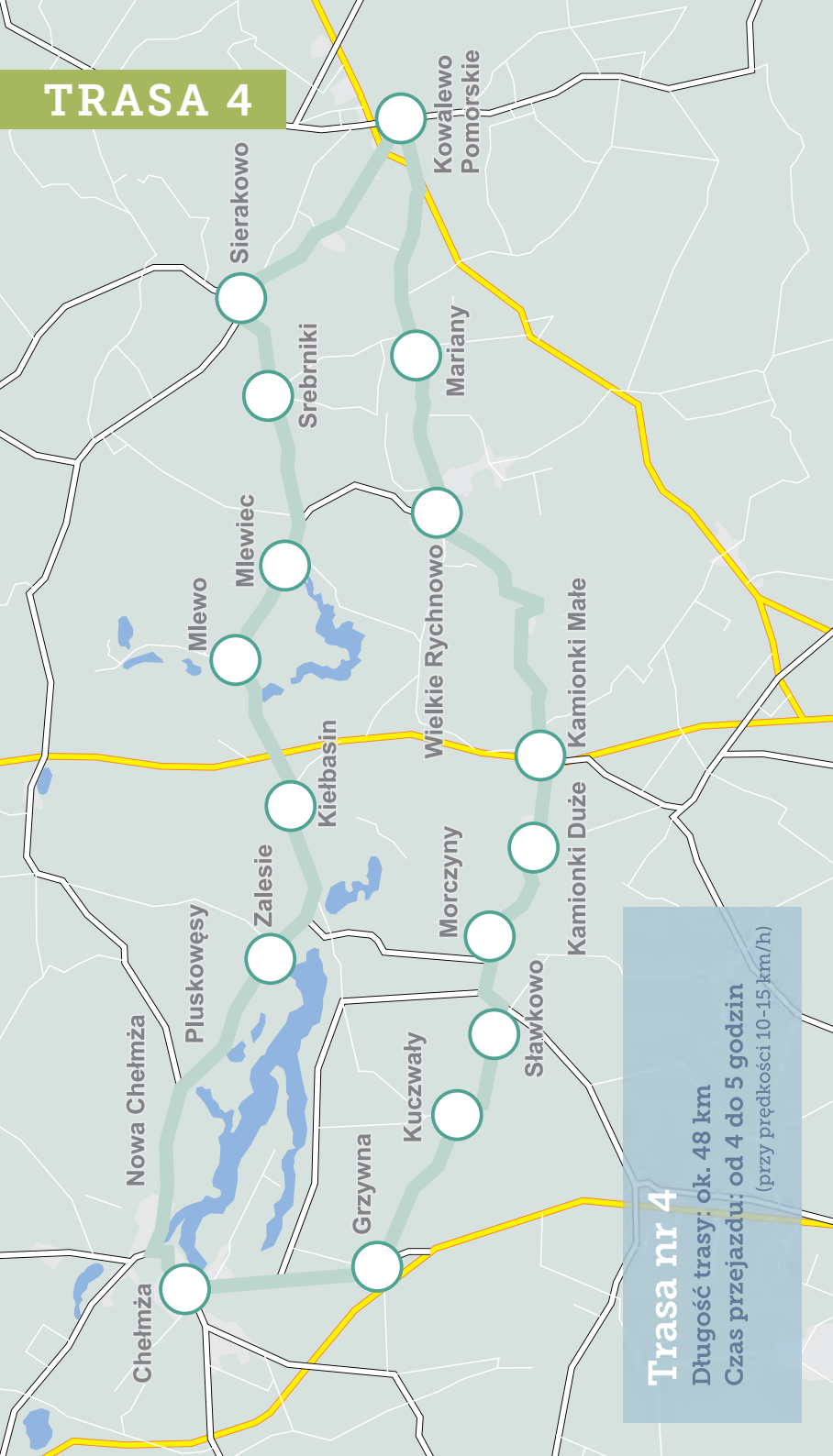
Pałac w Warszewicach

Dudek obserwujący rowerzystów

Pałac w Warszewicach miał podobno sekretny pokój, w którym medytował tajemniczy mason, zapewne właściciel. Dziś wiadomo, że we wnętrzu przechowywano pamiątki po bracie Alfreda Zawiszy Czarnego Arturze, który walczył o wolność Polski podczas powstania listopadowego. Budowla to prawdziwa perełka neoklasycyzmu.

TRASA 4

Trasa nr 4

Długość trasy: ok. 48 km

Czas przejazdu: od 4 do 5 godzin

(przy prędkości 10-15 km/h)

Przed nami blisko 50 km trasy. Punktem startowym jest, jak zawsze, parking przy katedrze i Tumskiej Przystani. Ruszamy w stronę gotyckich kościołów, które są architektonicznymi skarbnicami ziemi chełmińskiej. Warto się zaopatrzyć w odpowiednią ilość jedzenia i picia, choć na trasie znajdziemy sklepy, w których nabędziemy wodę, batony czy owoce.

► **Chełmża Przystań Tumska** jest naszym punktem startowym. Znaną już nam ścieżką rowerową kierujemy się w stronę Kowalewa, mijając **Nową Chełmżę** po 2,4 km trasy stojący przy ścieżce rowerowej pomnik powstańców chełmżyńskich.

► W **Pluskowężach** (3,2 km wyprawy) turystów zaprasza pałac a w **Zalesiu** dwór (6,4 km trasy). Kiełbasin (na liczniku około 9,3 km) zwraca uwagę gotycką świątynią z cennym barokowym wyposażeniem. W pobliżu **Mlewa**, które mijamy, nad brzegiem jeziora ukryte są okopy z II wojny światowej. Tu znajdowały się też betonowe bunkry zw. tobrukami.

► **Mlewo** (11,8 km wyprawy) i **Mlewiec** (14 km trasy) to dwie wsie otoczone malowniczymi polami.

► **Srebrniki** (16 km drogi) to godny podziwu gotycki kościół z cennym wyposażeniem, który minimy w drodze na Kowalewo Pomorskie (22,1 km trasy). Tu czekają ruiny zamku, kolejny kościół i urokliwe kamieniczki. Z Kowalewa jedziemy w stronę Marian (na liczniku rowerowym powinna się pojawić odległość 26,2 km).

► **Wielkie Rychnowo** osiągamy po około 30 km. Tutaj znajduje się niewielka kaplica, przy której możemy się chwilę zatrzymać. Kierujemy się na **Nowy Dwór**. Na mapie Google, którą możemy dodatkowo uruchomić, zaznaczony jest niewielki cmentarz ewangelicki i bunkier piechoty z czasów II wojny światowej, który możemy ostrożnie zwiedzić. Docieramy do **Małych i Dużych Kamionek**. Po chwili dłuższego relaksu ruszamy dalej.

► Przed nami **Morzyny** (38,7 km trasy), **Sławkowo** (40 km wyprawy), **Kuczwały** (41,6 km drogi). W każdej z tych wsi znajdują się zabytkowe siedziby ziemiańskie z przełomu XIX i XX wieku! Do poruszania się pomiędzy wsiami wykorzystujemy oczywiście ścieżki rowerowe.

► **Grzywna** (to już 45,1 km trasy) zaprasza do zwiedzania gotyckiej świątyni. Ścieżką rowerową ruszamy do Chełmży.

► **Przystań Tumską** osiągamy pokonawszy łącznie około 48,8 km. Odpoczywamy.

Najciekawsze miejsca wyprawy

Kościół w Grzywnie

Kościół w Grzywnie to świątynia zbudowana na początku XIV wieku zapewne z inicjatywy biskupów wrocławskich, którzy otrzymali wieś od krzyżaków. Na fasadzie budowli umieszczono ceramiczne płaskorzeźby pokazujące m.in. Matkę Bożą, św. Katarzynę, patronkę świątyni i św. Piotra.

Świątynia w Kietbasinie

Świątynia w Kietbasinie to przedmiot troski proboszczy i parafian, starających się utrzymać kościół w jak najlepszym stanie. We wnętrzu uwagę zwiedzających zwraca ołtarz główny z figurami apostołów, ołtarze boczne i ława kołatorska, w której zasiadali świeccy opiekunowie kościoła.

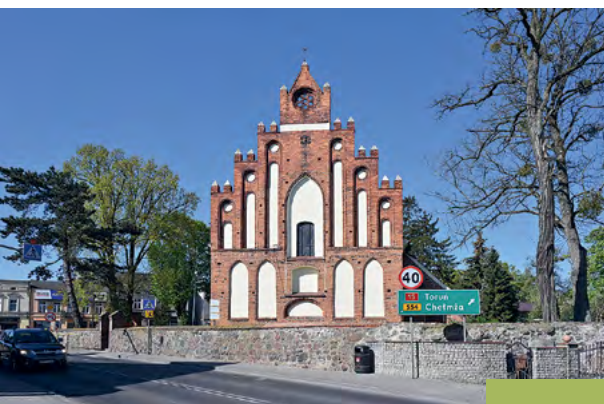

Kościół w Srebrnikach

Kościół w Srebrnikach to perełka gotyku. Warto zwrócić uwagę na masywną, niemal obronną wieżę, ciekawy szczyt wschodni a we wnętrzu na mianerystyczny ołtarz główny pochodzący z Kietbasina.

Kościół w Kowalewie Pomorskim

Kościół w Kowalewie Pomorskim

Kaplica w Wielkim Rychnowie

Kościół w Kowalewie Pomorskim to kolejna perła gotyku na trasie. W jego wnętrzu można odpocząć od zgiełku miasta, pomodlić się i podziwiać barokowe ołtarze, łuk tęczyowy i niepowtarzalną gotycką rzeźbę Matki Bożej.

Kaplica w Wielkim Rychnowie została ukończona w 1938 roku. Jest pamiątką po kościele św. Jana Chrzciciela, który znajdował się we wsi przynajmniej od II połowy XIV wieku. W kaplicy znajduje się wyposażenie, którego część, jak dzwon przeniesiono z ewangelickiego domu modlitwy, w którym się modlono przed II wojną światową.

TRASA 5

Nowy Dwór
Królewski

Niemczyk

Firlus

Lipienek

Papowo Biskupie

Dubielno

Skąpe

Bielczyny

Chelmża

Trasa nr 5

Długość trasy: ok. 28 km

Czas przejazdu: od 2 do 3 godzin

(przy prędkości 10-15 km/h)

Przed nami znów łatwiejsza, licząca 28 km wyprawa. Pokonamy ją w niecałe dwie godziny, jeśli zrezygnujemy z postojów. Proponujemy jednak zatrzymać się w Lipienku i w Papowie Biskupim i zobaczyć malownicze ruiny dwóch krzyżackich warowni. Miłośnicy średniowiecza znajdą na ich temat wiele ciekawych wiadomości, obejrzą rekonstrukcje obydwu zamków i poznają np. jaką funkcję pełnił zamek w Lipienku a jaką w Papowie Biskupim.

- ▶ Tradycyjnie ruszamy z **Przystani Tumskiej** i ulicami Chełmińską i Chełmińskie Przedmieście kierujemy się w stronę dawnej biskupiej wsi Skąpe.
- ▶ **Skąpe** (3,6 km trasy) to zadbane wieś, w której stoją neogotycka szkoła i kaplica.
- ▶ **Dubielno** (6,7 km trasy). Na skrzyżowaniu, skręcamy lekko w prawo, a następnie zaraz w lewo, wzdłuż czerwonego, ceglanego muru. Pojawi się kierunkowskaz „Lipienek 3”.
- ▶ **Lipienek** (po ok. 9,9 km) osiągamy punkt zwrotny naszej drogi. Zwiedzamy ruiny zamku.
- ▶ **Firlus** (14,4 km) – mijamy stację kolejową i zbliżamy się do Niemczyka i jego dworu. W upalnie dni nieco cienia rzucą nam osnące wzdłuż dróg drzewa.
- ▶ **Nowy Dwór Królewski** (za nami około 15,7 kilometra). Mijamy kapliczkę i skręcamy w lewo, zgodnie z drogowskazem, który informuje nas, że przed nami **Papowo Biskupie**. Przy zamku na naszym liczniku powinien pokazać się dystans 18,8 km. Bez przeszkód dotrzemy do samych murów pokonując relikty przedzamcza, a obserwując ostrożnie ściany gotyckiej warowni podziwiać będziemy jej potęgę i zachowane detale architektoniczne. Ruszamy dalej. Przed nami śródpolne asfalty prowadzące do Kucborka (21,9 km trasy), którymi dotrzemy do znanych nam już Bielczyn.
- ▶ **Bielczyny** (24,1 km trasy) kuszą zagospodarowanym jeziorem, nad którym warto się zatrzymać. Następnie ścieżką rowerową zmierzamy do **Chełmży** i **Przystani Tumskiej**. Kończymy wyprawę po przejechaniu 28 kilometrów. Czas na napoje i przekąski.

Najciekawsze miejsca wyprawy

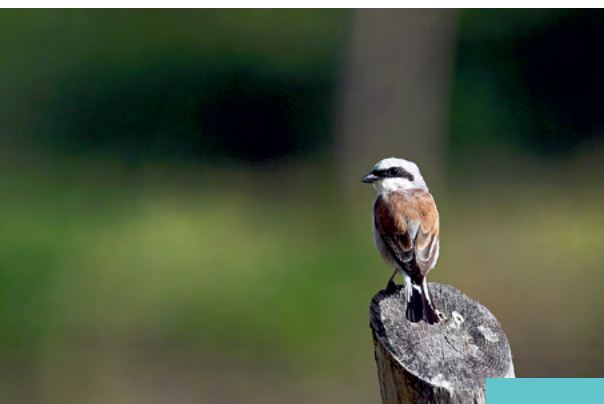

Zamek w Lipienku

Zamek w Lipienku należał niegdyś do zakonu krzyżackiego. Był jedną z najważniejszych twierdz regionu. Dziś jego relikty, czyli pozostałości murów obronnych i piwnic można ostrożnie odszukać wśród drzew i krzewów. Uważnie oko dostrzeże także fosę oddzielającą przedzamcze od zamku głównego.

Zamek w Lipienku

Gąsiorek pilnujący zamku

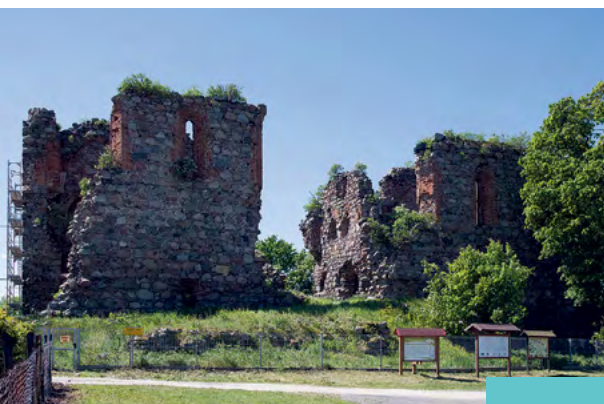

Dwór w Niemczyku

Lis na tropie historii

Ruiny zamku krzyżackiego w Papowie Biskupim

Dwór w Niemczyku to serce dawnego majątku ziemiańskiego rodziny Witte. Nosi cechy neoklasycyzmu o czym świadczą zachowane detale architektoniczne. Dziś we dworze znajduje się kilka mieszkań. Niedługo za nim znajdowało się okazałe, składające się z kilku dużych budynków gospodarstwo rolne.

Efektowne kamienne ruiny zamku krzyżackiego w Papowie Biskupim przypominają o jego burzliwej średniowiecznej przeszłości. Wnętrze kryło kaplicę, refektarz (jadalnię), kapitułarz (miejsce spotkań zakonników) i dormitorium (sypialnię). Zamek główny otaczano przedzamczem.

TRASA 6

Miejsce zbrodni
Niemców w Parowach

Małe Czyste

Wielkie Czyste

Jeleniec

Storlus

Kijewo Królewskie

Napole

Papowo
Biskupie

Trzebczyk

Kucborek

Trzebcz
Szlachecki

Bielczyny

Nawra

Chełmża

Kończewice

Trasa alternatywna

Trasa nr 6

Długość trasy: ok. 48 km

Czas przejazdu: od 3,5 do 5 godzin

(przy prędkości 10-15 km/h)

Pokonanie około 48 km zaproponowanej wycieczki przyniesie nam z pewnością dużo satysfakcji. Po drodze można zwiedzać pałace i dwory oraz różne budowle związane z dawną twierdzą Chełmno. Przed nami różnego rodzaju zabytki z czasów I wojny światowej, choć jak się przekonamy, wśród pól dostrzeżemy też ślady II wojny światowej. **Przystań Tumska** – to początek wyprawy. Ruszamy do **Bielczyn** (3,8 km trasy) a zaraz za przejazdem kolejowym, przy dawnym budynku stacji kolejki wąskotorowej skręcamy w prawo w stronę **Kucborka** (5,9 km drogi).

▶ **Papowo Biskupie** („w nogach” 9,1 km). Zwiedzamy kościół i zamek. Następnie za zamkiem, na skrzyżowaniu skręcamy w lewo, kierując się w stronę **Storlusa** (około 13,8 km trasy). Po lewej kryć się będzie jezioro Jelenieckie, a następnie dwór w stylu neogotyckim. Możemy go zwiedzić, zbaczając z asfaltówki w drogę gruntową. Ostrożnie przecinamy drogę krajową 91. **Wielkie Czyste** (15,1 km trasy) wita nas pięknym gotyckim kościołem.

▶ Docieramy do **Małego Czystego** (za sobą 17,6 km). Teraz wkraczamy na teren, na którym ukryto dzieła obronne twierdzy Chełmno. Tu sięgamy w telefonie po mapę internetową i zwiedzamy: schron piechoty UR3, IR3 Nałęcz, Fort IV Nałęcz-północ.

▶ **Parowa/Małe Czyste** (21 km wycieczki) – Pomnik Ofiar Faszyzmu – to miejsce zbrodni hitlerowskiej z 1939 roku, kryjące prochy około 800 rozstrzelanych osób. Aby do niego trafić, trzeba, jadąc z **Wielkiego Czystego** do **Małego Czystego** skrócić w lewo, w polną drogę po minięciu budynku remizy strażackiej. Po prawej będziemy mijać Fort III Czyste. Postępując się dokładną mapą internetową, kierujemy się w stronę tzw. Grzesznego Wzgórza i po chwili osiągamy miejsce, w którym upamiętniono zbrodnię wojenną czasów II wojny światowej. Jej ślady można też zobaczyć przy drodze krajowej 91, na polach znajdują się ledwo widoczne schrony zwane tobrukami.

▶ **Kijewo Królewskie** (30 km trasy) w miejscowości znajduje się ciekawy gotycki kościół z cennym wyposażeniem z różnych epok.

▶ **Bajerze** (32,6 km trasy) tu czas na podziwianie pięknie odrestaurowanego neorenesansowego pałacu.

▶ **Trzebcz Szlachecki** (32,5 km wyprawy) to oczywisty przystanek przy gotyckiej świątyni.

▶ **Nawra** (40,1 km trasy) wita pałacem Sczanieckich i gotyckim, zbarokizowanym kościołem.

▶ **Przystań Tumska**... i finisz po pokonaniu około 50 km trasy.

Najciekawsze miejsca wyprawy

Forty twierdzy Chełmno

Forty twierdzy Chełmno

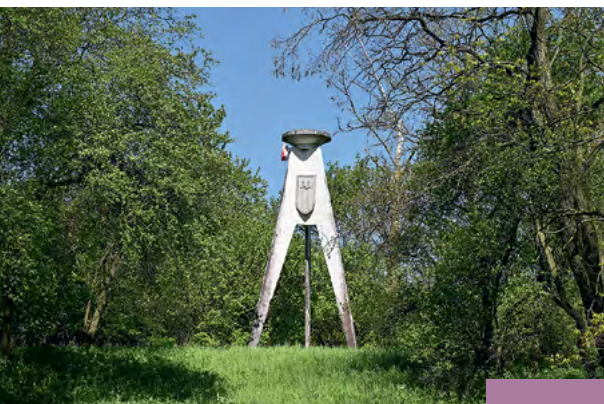
Schron baterii staję nr 3

Trasa prowadzi przez forty twierdzy Chełmno, która bronić miała przeprawy przez Wisłę. Dzieła obronne wybudowano na początku XX wieku m.in. Fort IV Natęcz czy pokazany na zdjęciu Fort II Dorposz. Wokół ukrytych jest kilka fortów i schronów.

Schron amunicyjny M-7

Jednym z nich jest schron amunicyjny M-7 i schron baterii stałej nr 3 w Wielkim Czystym. Wszystkie czekają na wizyty miłośników historii. Inne dzieła obronne znajdują się po drugiej stronie drogi krajowej 91.

Monumentalny znicz przy pomniku

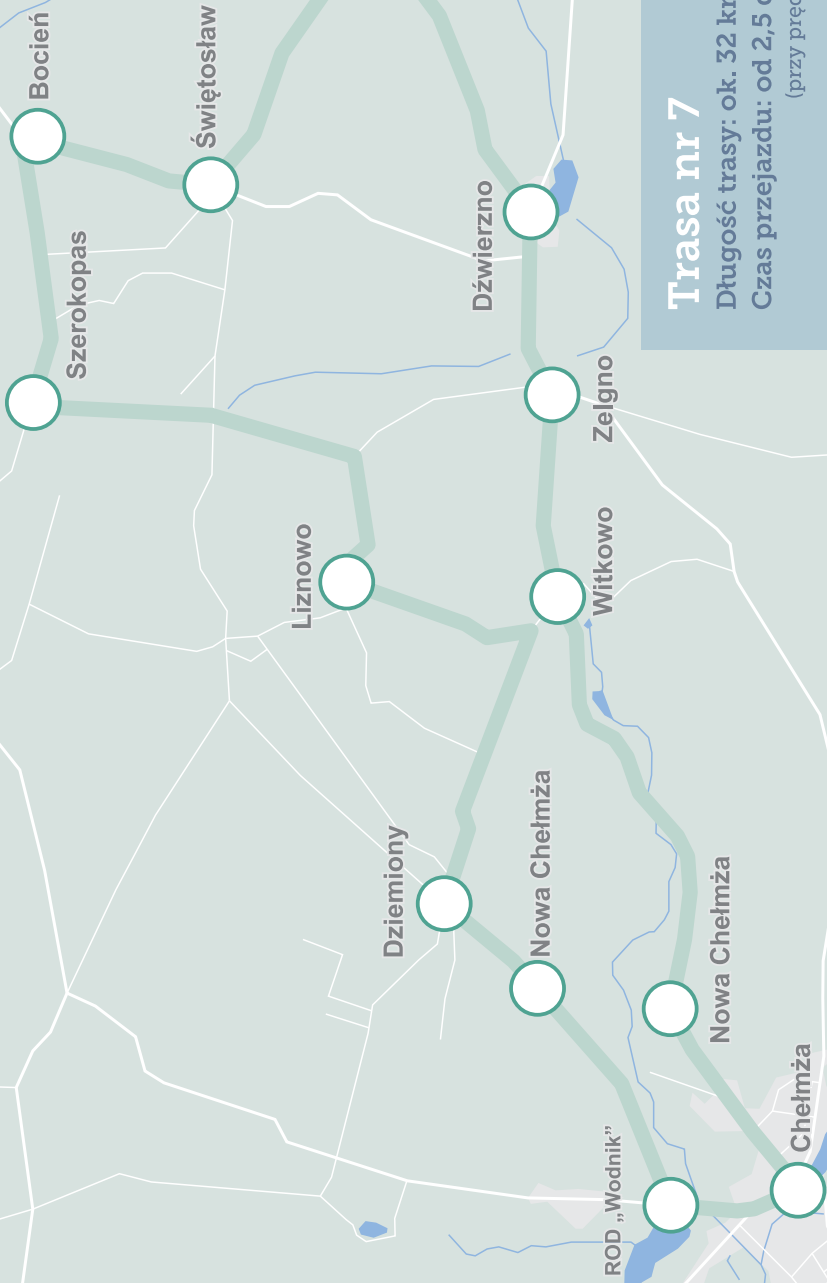
Pomnik upamiętniający kaźń Polaków.

Tablica informująca o ofiarach

Wśród pól ukryty jest pomnik upamiętniający kaźń Polaków dokonaną przez niemieckich nazistów. W niewielkim zagłębieniu terenu, wśród drzew spoczywają prochy około 800 osób zamordowanych w 1939 roku, kiedy to działała na ziemi chełmińskiej zbrodnicza organizacja Selbstschutz.

TRASA 7

Trasa nr 7

Długość trasy: ok. 32 km

Czas przejazdu: od 2,5 do 3,5 godzin

(przy prędkości 10-15 km/h)

Przed nami wyprawa mocno nasycona bolesnymi wydarzeniami II wojny światowej. Dotrzemy bowiem do miejsc kaźni kobiet, które zazwyczaj identyfikowane są jako Żydówki. Otóż przynależność narodowościowa nie jest tu najważniejsza. To były dzieci, dziewczynki, młode dziewczyny, matki, żony i babcie, które nieświadome niczego uśmiechały się na zdjęciach wykonanych na dalekich Węgrzech. Przywieziono je do podobozów w Bocieniu oraz Szerokopasie i w większości zakatowano w trakcie pracy. Nasza wyprawa będzie, podobnie jak poprzednia, związana z upamiętnieniem wojennych ofiar.

▶ **Nowa Chełmża** (2,4 km trasy) i Pluskowęsy (po 3,3 km) to dopiero rozgrzewka. Korzystamy ze ścieżek rowerowych. W **Pluskowęsach** możemy odwiedzić renesansowy pałac otoczony niepowtarzalną zielenią.

▶ **Zelgno** przez **Witkowo** to już 8 km trasy. Na ostrym zakręcie w Zelgnie mijamy po lewej starą kuźnię, a następnie dalej plebanię ewangelicką, przy której kiedyś stał okazały neogotycki kościół protestancki i dalej, po lewej zabytkową mleczarnię.

▶ **Dźwierzno** po 9,5 km wita nas cenną gotycką świątynią i jej barokowym wyposażeniem. **Zajączkowo** (pokonane 12,5 km) zaprasza możliwością zobaczenia wyjątkowych w regionie ruin gotyckiego kościoła, rozebranego częściowo w wieku XIX.

▶ **Świętosław, Bocień i Szerokopas** to miejsca, w których istniały podobozy obozu koncentracyjnego Stutthof. W tych wsiach w strasznych warunkach mieszkaly kobiety, które pracowały przy budowie umocnień w okolicy **Kiełbasina** mających zatrzymać Armię Czerwoną.

▶ **Zelgno Bezdół** (21,3 km drogi) i **Liznowo** (23,9 km trasy) – to na naszej trasie dobrze zagospodarowane, leżące wśród pól wsie gminy Chełmża.

▶ **Dziemiony** (26,7 km wyprawy) wita nas cenną przyrodniczo aleją lipową oraz trzema lipami w centrum wsi, które związane są z przechodzącymi przez wieś wojskami napoleońskimi. Meta naszej trasy coraz bliżej. Najpierw kierujemy się szosą w kierunku **Nowej Chełmży**, a następnie dobrze znanymi nam ulicami Chełmży po 32,2 km pojawiajemy się na **Przystani Tumskiej**.

Najciekawsze miejsca wyprawy

Dwór w Bocieniu

Dwór w Bocieniu to niepozorne miejsce, które podczas II wojny światowej było mieszkaniem nazistowskich katów znęcających się nad węgierskimi więźniarkami pracującymi przy budowie umocnień w pobliżu Kietbasina.

Pomnik ofiar w Grodnie

W Grodnie znajdował się „szpital”, w którym umierały więźniarki podobozu Stutthof. Część z nich życie straciło w wodach jeziora Grodzieńskiego, część w ewakuacyjnym marszu śmierci. W majątku w Grodnie mieszkał Niemiec, który uratował kilka kobiet, stając się po wojnie Sprawiedliwym wśród narodów świata.

Pomnik w Szerokopasie

Pomnik w Dźwierznie

Wśród drzew cmentarza w Dźwierznie miejsce spoczynku znalazły więźniarki podobozu Stutthof umierające i zakatowane w Boceniu i Szerokopasie i w drodze do pracy w okolicy Kiełbasina i pobliskiego jeziora Mlewskiego. Grób zbiorowy, w którym je pochowano, upamiętnia specjalny pomnik.

Koziołek wśród spokojnych teraz pól

Tablica pamiątkowa w Boceniu

Kobiety pracowały, mieszkaly w budynku gospodarczym i umierały w strasznych warunkach.

TRASA 8

Gratis – tylko na mapach z początku XX wieku

Mapa z zaznaczonymi wszystkimi dotychczasowymi trasami oraz dodatkową wyprawą z Chełmży do Młynica Drugiego i z powrotem do Chełmży. Można ją tu pobrać skanując kod QR.

- ▶ **Chełmża Przystań Tumska – początek**
- ▶ **Nowa Chełmża – 2,4 km trasy**
- ▶ **Pluskowęsy – 4,3 km trasy**
- ▶ **Zalesie – 6,4 km trasy**
- ▶ **Kiełbasin – 9,4 km trasy**
- ▶ **Nowy Dwór – 13,9 km trasy**
- ▶ **Wielkie Rychnowo – 15,6 km trasy**
- ▶ **Borówno – 16,9 km trasy**
- ▶ **Wielka Łąka – 19,5 km trasy**
- ▶ **Pruska Łąka – 22 km trasy**
- ▶ **Młyniec Drugi – 26,8 km trasy**
- ▶ **Borówko – 31,2 km trasy**
- ▶ **Lipniczki skrzyżowanie – 34,8 km trasy**
- ▶ **Gostkowo – 37,5 km trasy**
- ▶ **Folząg – 40,3 km trasy**
- ▶ **Morczyzny – 42,6 km trasy**
- ▶ **Sławkowo – 43,4 km trasy**
- ▶ **Mirakowo – 45,7 km trasy**
- ▶ **Mała Grzywna – 50,09 km trasy**
- ▶ **Chełmża Przystań Tumska – 52,7 km trasy**

ISBN 978-83-66209-85-5

9 788366 209855

tras
rowerowych
+ 1 GRATIS

Rowerowa Chętnia

w kolarskiej koszulce